

Římské náboženství

IV. Místo: chrámy a jiné prostory sakrálního významu

Význam místa pro římské náboženství

- Vázanost na konkrétní místa.
- Lokativní náboženská tradice (J. Z. Smith).
- Jak vykonávat kult římských bohů mimo Řím?

Pom(o)erium - „posvátná“ hranice Říma

- Pomyslná linie, která odděluje **urbs** (město) od **ager** (dalšího římského území).
- **Domi militiae.**
- Důležitá pro další náboženskou aktivitu.

Význam *pomeria*

- Sledování *auspicií*.
- Uvnitř *pomeria* nebylo možné pohřbívat zesnulé.
- Chrámy cizích nebo povahově ambivalentních božstev se nacházely mimo *pomerium*.
- Armáda nesměla překročit hranici *pomeria*.
  - Výjimka: v den *triumfu* tak učinit mohla, na jediný den.
- Určovalo charakter *imperia*, které držel římský konzul.
- Každé překročení *pomeria* konzulem muselo být doprovázeno sledováním *auspicií*.

- Když se Tiberius Gracchus (v roce 162 př.n.l) účastnil ... voleb konzulů, první vracející se rogator, který [přinášel jména] konzulů, na místě zemřel těsně předtím, než je mohl vyslovit. Gracchus ale volby dokončil i tak. Protože cítil, že tato událost by mohla mít pro lid neblahé následky (*in religionem...venire*), informoval o ni senát. Senát se obrátil na kněží, jak bylo jeho zvykem. Před senát byli přizváni haruspikové, kteří vydali nález, že to byl rogator comitiorum (tj. Tiberius Gracchus), který se dopustil pochybení. V tu chvíli se na ně Gracchus obořil..., rozzuřen k nepřičetnosti,: „Cože, já že jsem pochybil? Já, který jsem jako konzul řídil volební shromáždění? Já, augur, který jsem sám sledoval věštná znamení a obdržel jsem je příznivá? Což vy, barbaři a Etruskové, rozhodujete v Římě o právu augurském a jste schopni posoudit právoplatnost shromáždění?“ A nechal je vyhnat. Později ale z provincie poslal dopis kolegiu augurů, že když si tak pročítal nějaké knihy, uvědomil si, že jeho pozorovatelná (tabernaculum) v zahradách Scipionových byla zřízena chybně, protože když ji zřídil, **překročil hranici města, aby svolal senát. Když se ale vracel stejnou cestou zpět, zapomněl znovu sledovat věštná znamení.** Proto byli konzulové zvolení proti právu. Auguři podstoupili celou věc senátu. Senát rozhodl, že konzulové se musí vzdát úřadu. Konzulové tak učinili.

- Cicero, *De natura deorum* II.10-12.

Český překlad: já.

Rozšiřování pomeria

- *Pomerium* se rozšiřovalo s růstem velikosti římského území.
- Kamenné mezníky.
- Panovník, který rozšířil území Říma, měl právo rozšířit *pomerium*.

- Hraniční *cippus* (výška 1,90 m; šířka 0,7 m; tloušťka 0,47 m) s nápisem komemorujícím rozšíření pomeria císařem Claudiem.
- TIBERIUS CLAUDIUS CEASAR, SYN DRUSŮV, AUGUSTUS GERMANICUS, PONTIFEX MAXIMUS, PO DEVÁTÉ DRŽITEL MOCI TRIBUNSKÉ, PO ŠESTNÁCTÉ POZDRAVEN JAKO IMPERATOR, KONZUL PO ČTVRTÉ, CENZOR, OTEC VLASTI, KDYŽ ROZMNOŽIL ÚZEMÍ LIDU ŘÍMSKÉHO, ROZŠÍŘIL A VYZNAČIL POMERIUM.
- Na vrchu cippu: POMERIUM.
- Na zadní straně: CXXXIX (pořadové číslo).

Templum

1. Označoval **úsek oblohy**, na kterém se sledovala věštná znamení (*auspicia*).
2. Označoval **inaugurovaný pozemek**, ze kterého bylo možné sledovat *auspicia*.
3. Označoval **inaugurovaný pozemek**, který byl posvěcen *auspicii* jako **bez náboženských závazků** nebo **zábran**.
  - Jakákoli politická aktivita (volební shromáždění, soudy, zasedání senátu) se mohla konat **pouze** v prostoru inaugurovaného *templu*.
  - Inaugurace *templu* mohla být trvalá nebo dočasná.

Templum jako sakrální prostor

- *Templum* samo o sobě není sakrálním prostorem.
- Sakrálním prostorem se stává až poté, co proběhne akt „zasvěcení“ (lat. *Consecratio*).
- Zasvěcen může být pouze prostor (*templum*), který je *liberatus et effatus*.
- *Consecratio* může provést jen osoba držící *imperium* nebo speciálně k tomuto úkolu pověřená.

Templum jako chrám

- Římský chrám – budova, ve které přebývalo božstvo, se nacházel v prostoru *templum*.
  - K označení vlastní stavby však původně sloužil jiný termín:
    - *Aedes* (vesměs se jménem božstva v genitivu, např. *Aedes Vestae*)
- a výjimečně také:
- Delubrum
  - Fanum
  - Sacellum
  - Sacrarium

Republikánský chrám boha Portuna

Latinský typ chrámu (dnešní stav)

Podium

Pediment (lomený štít)

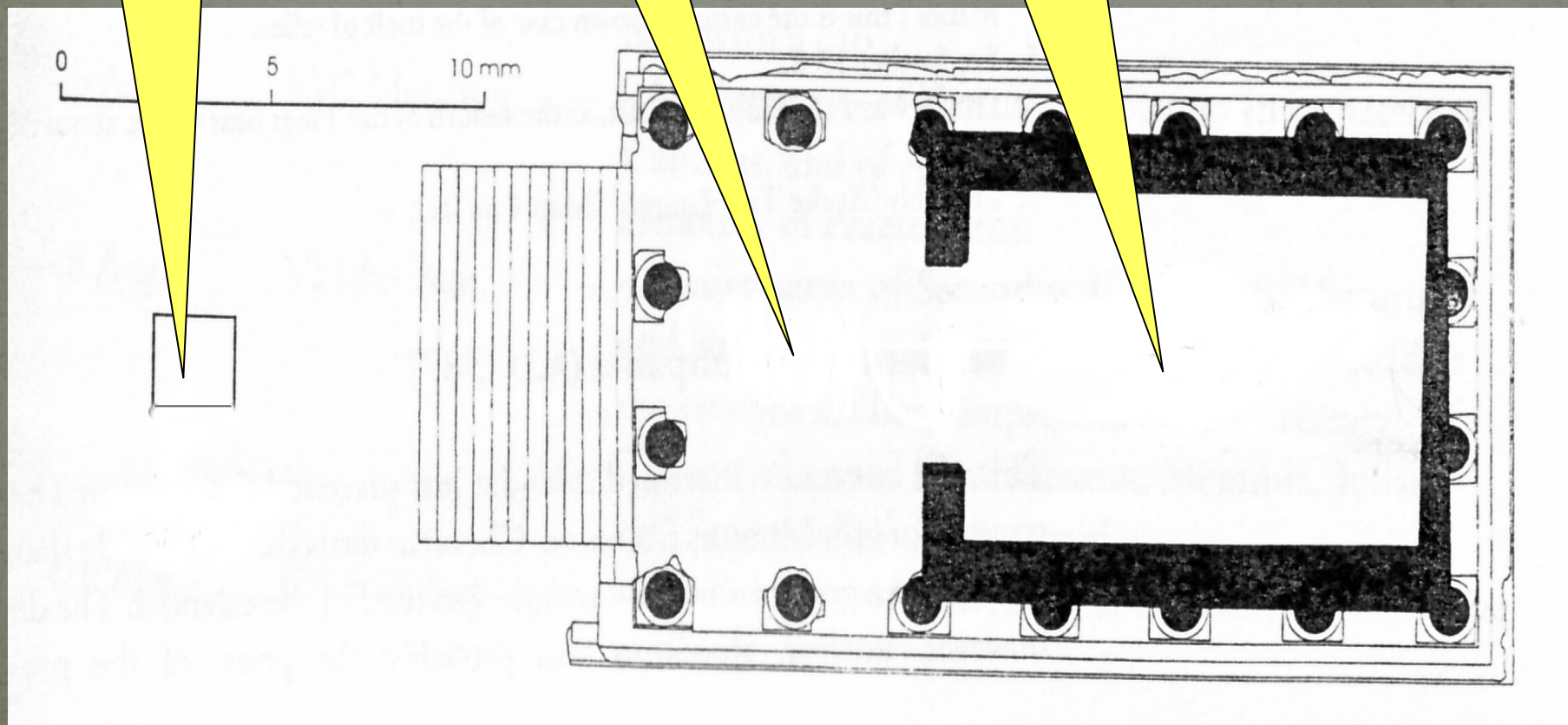
Dveře (*Porta, Valvae*)

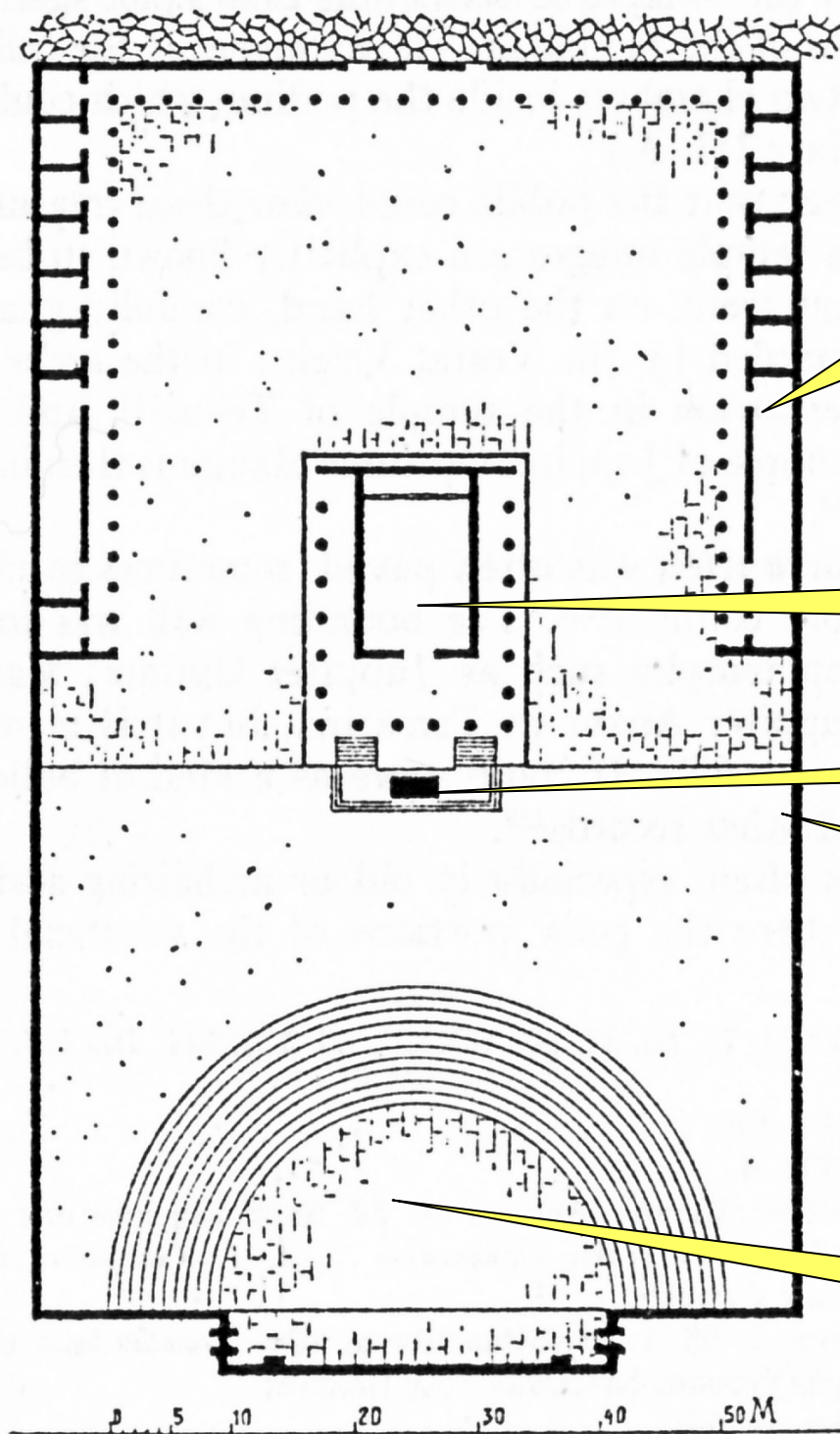

Oltář (nacházel se před chrámem)

Cella (v ní byla umístěna socha božstva plus ostatní cenné předměty)

Pronaos

Porticum – zastřešená sloupová kolonáda sloužící k různým aktivitám, např. obchodním

Chrám (aedes) na vyvýšeném podiu

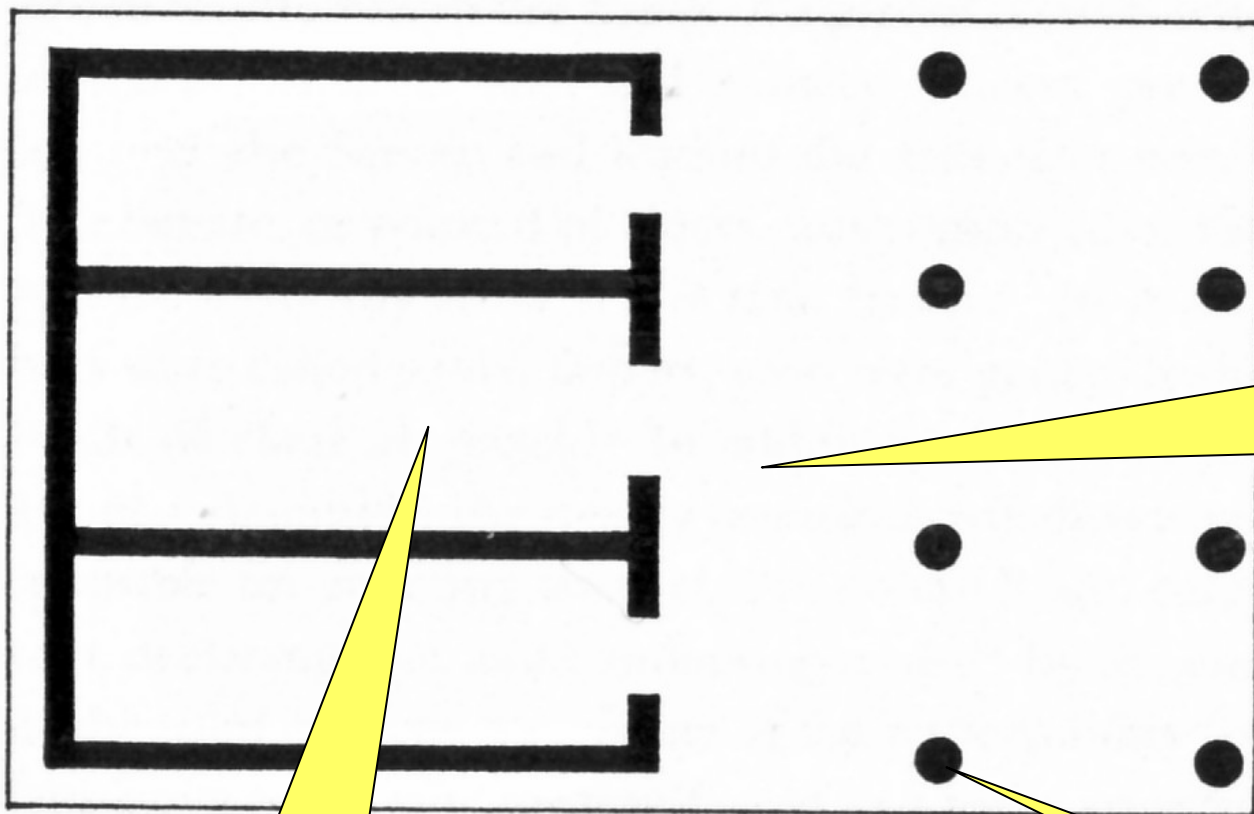
Oltář (ara) v prostoru před chrámem

Obdélníkové templum, ohraničené zdí nebo plotem

Amfiteatr ke konání divadelních her (nebo shromáždění)

Chrám etruského typu

Chrám boha Saturna

Cella se třemi komorami

Vzájemný poměr šířky a délky podia by měl být **5:6**.

Dvouřadé sloupořadí

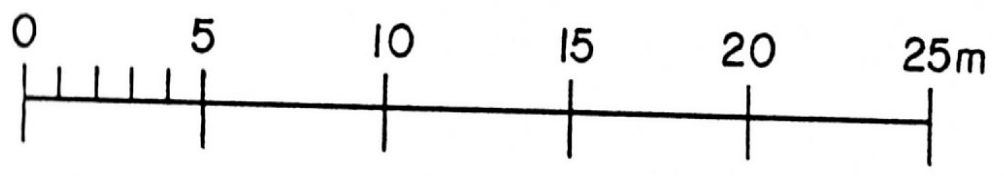
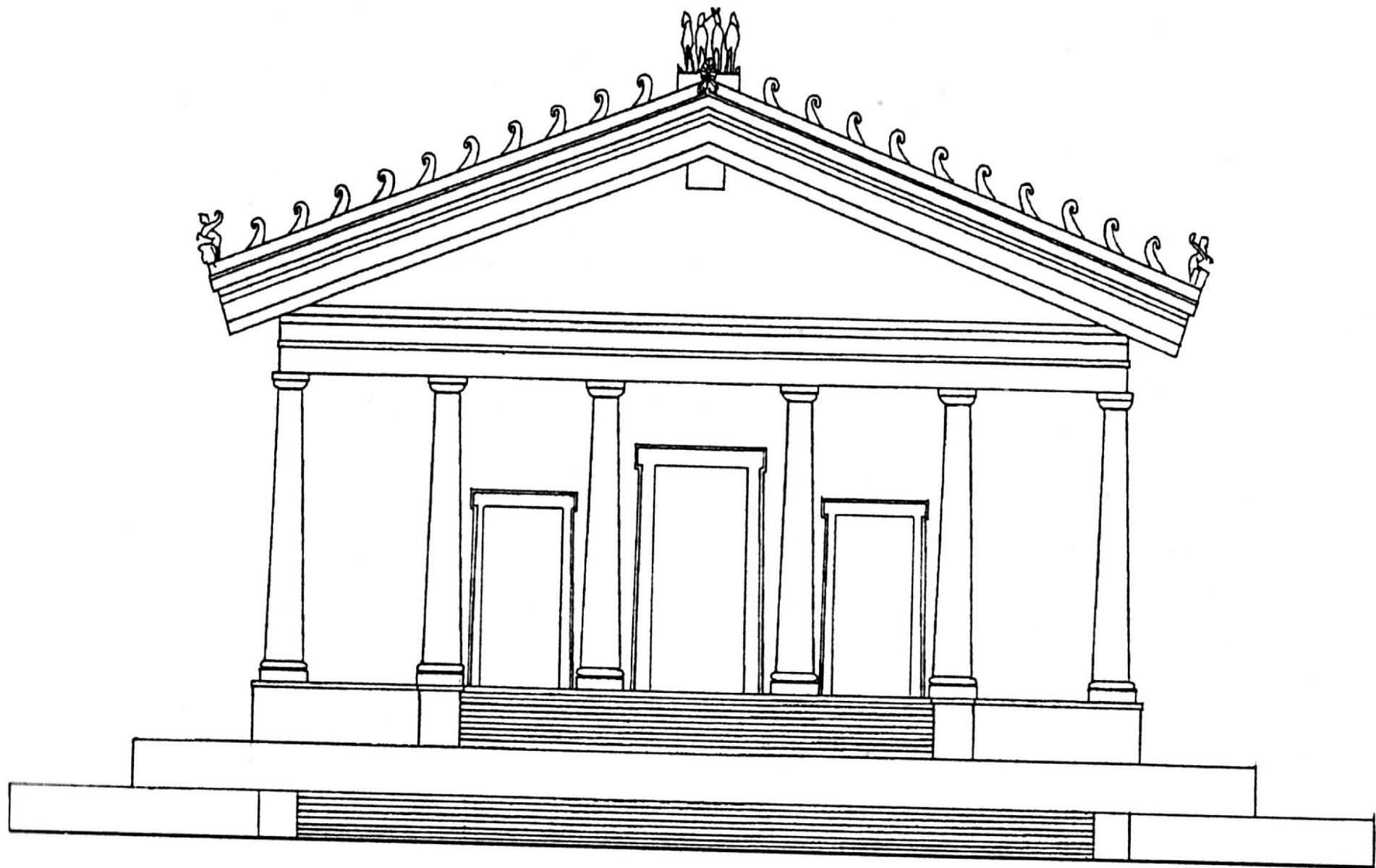

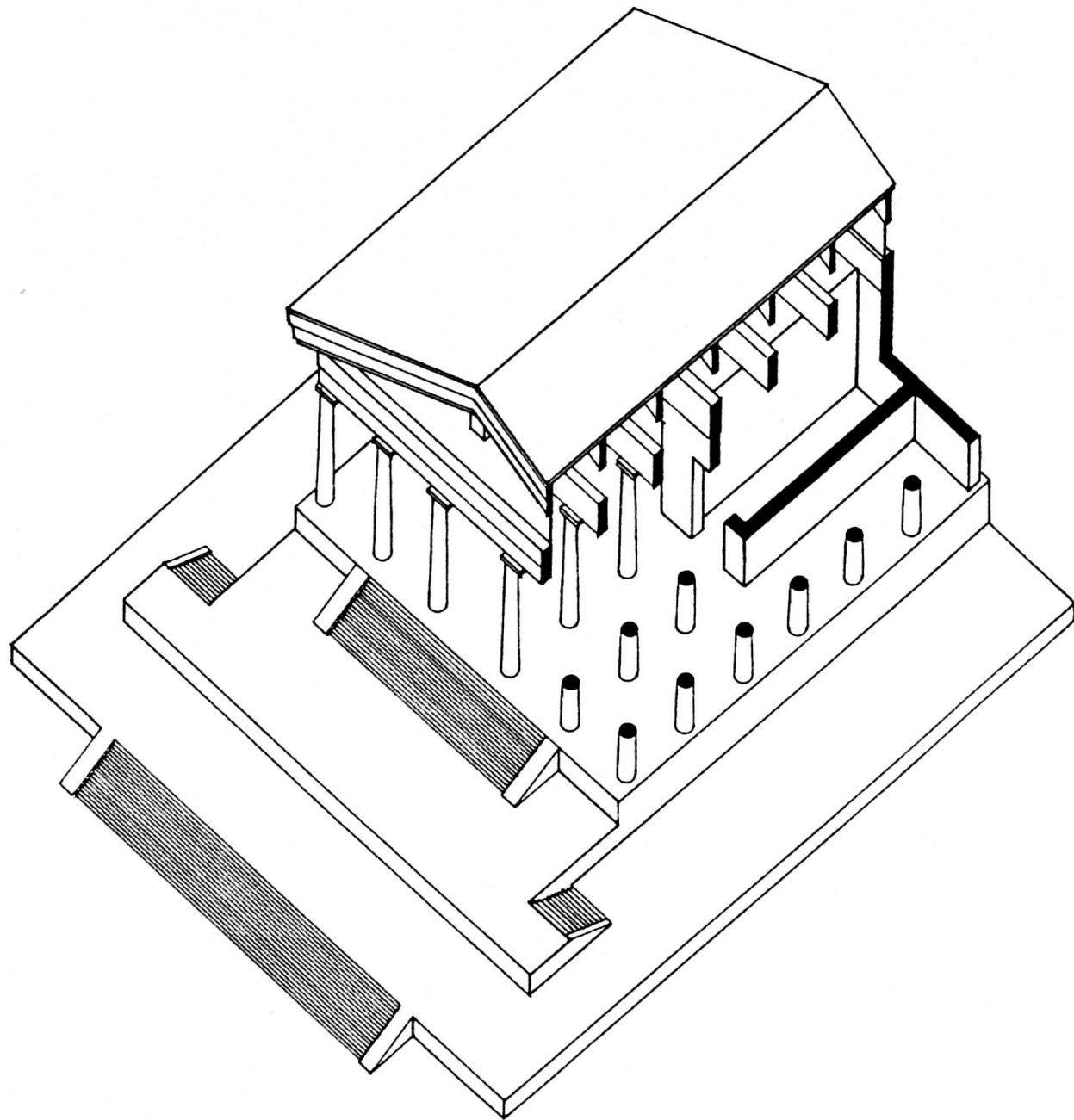

Capitolský chrám Iova Optima Maxima

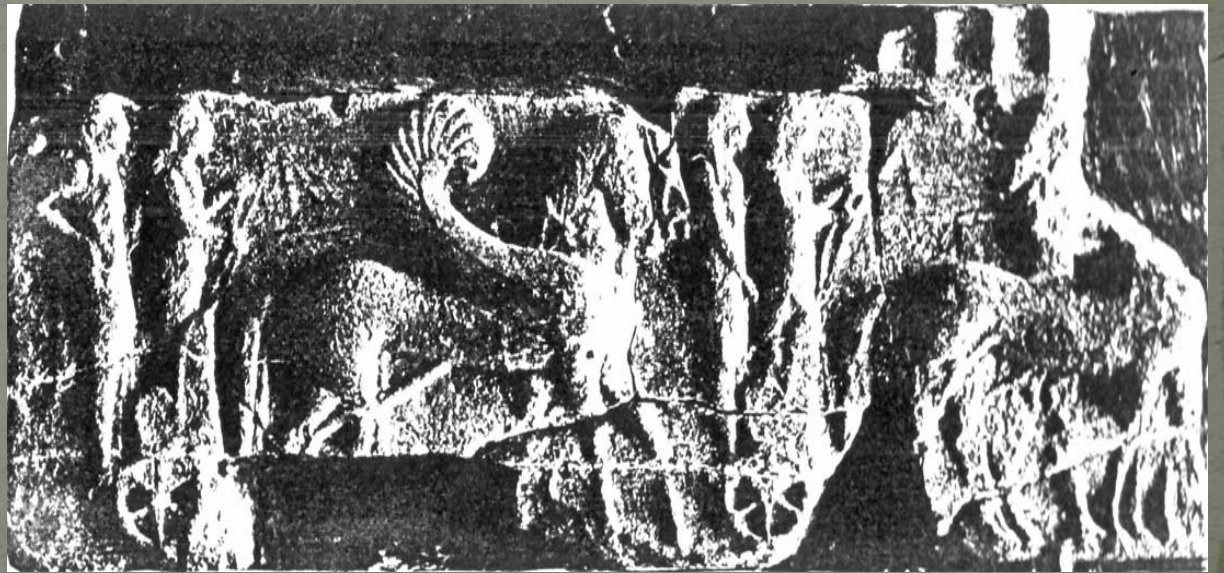
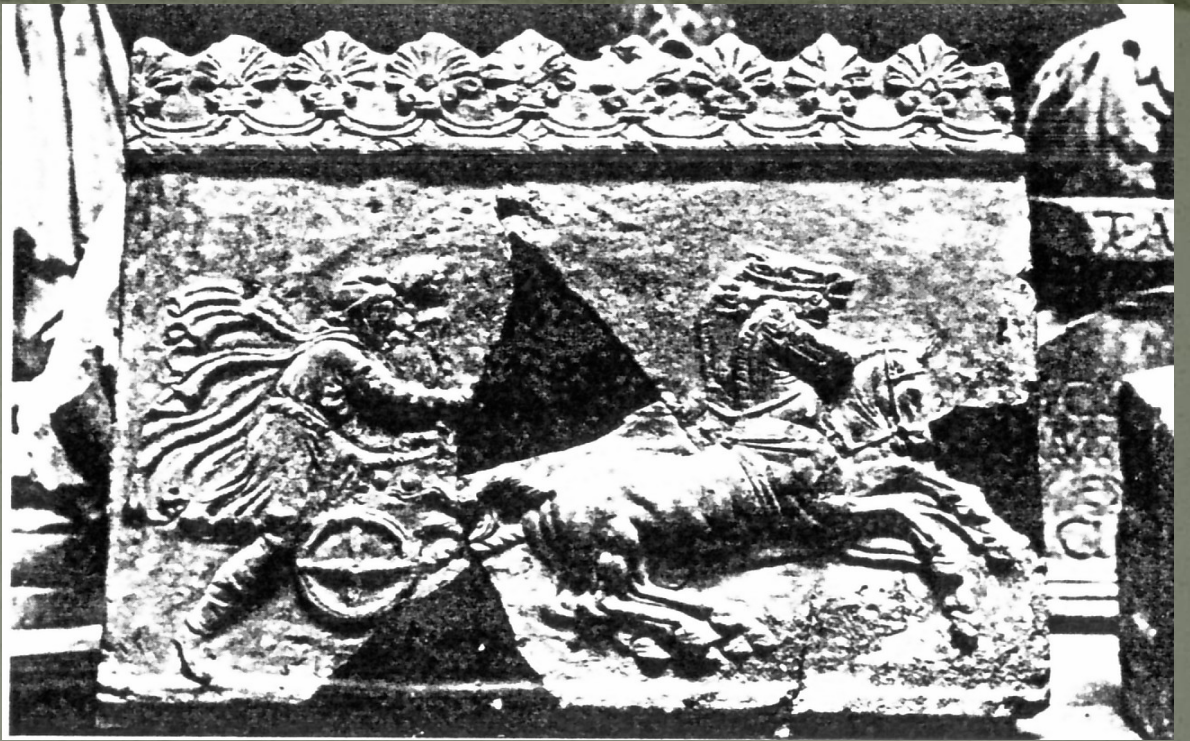
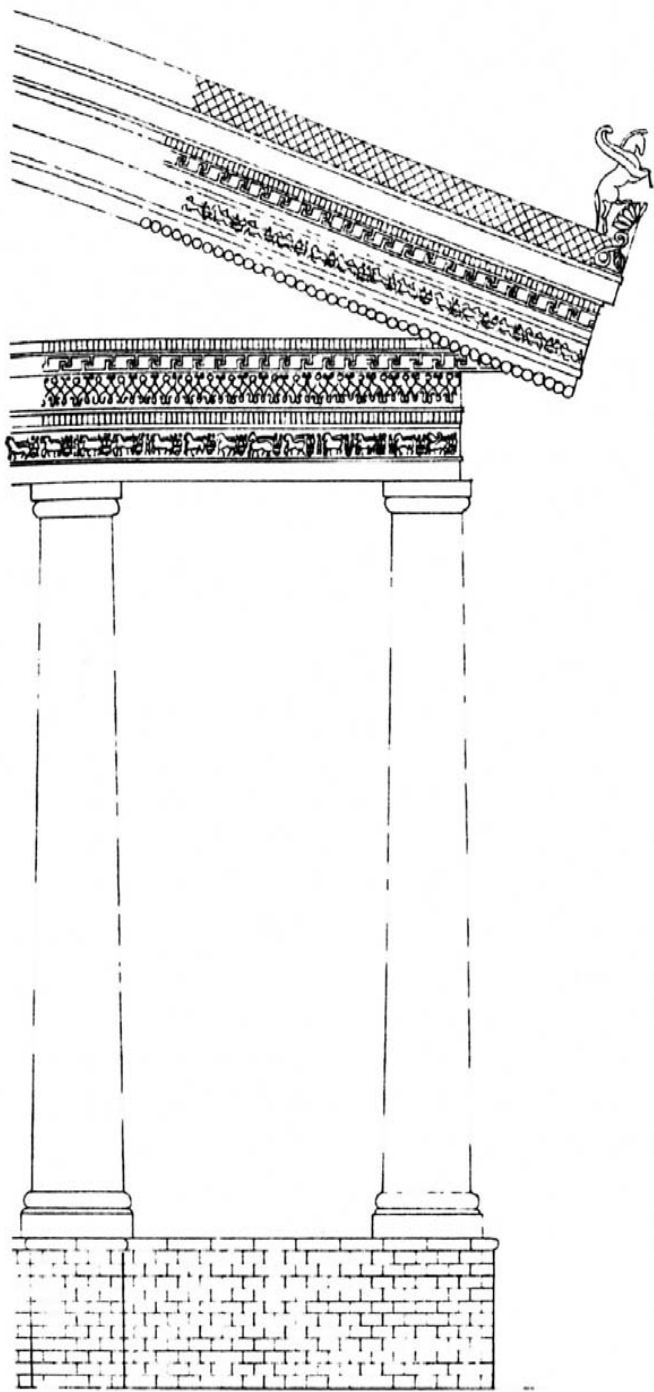
- Chrám etruského typu.
- Tři *cellae*: Jupiter I.O.M., Juno a Minerva.
- Jeden z největších antických chrámů.

- V Římě existovaly desítky velkých chrámů a stovky (tisíce?) menších svatyní a sakrálních staveb.
- Náročné na údržbu.
  - „Za konzulů Luicia Iulia Caesara a Publia Rutilia (r. 90 př.n.l.) viděla Metella Caecilia ve snu Junonu, zvanou Sospita („Zachránkyně“), jak prchá pryč, protože její chrámy jsou hříšně znesvěcovány...její svatyně byla totiž zprzněna hanebnými a necudnými tělesnými obřady provdaných paní; přitom také pod soškou bohyně byl pelech psice s mláďaty.
    - **Julius Obsequens**, *Liber prodigiorum* 55
    - český překlad: Pavel Kucharský

- Důvody ke stavbě chrámů:
  1. Snahy usmířit některá prodigia.
    - Venus Verticordia
  2. Vyplnění slibů učiněných vojevůdci během válečného tažení.
    - Jupitera Statora
    - Jupitera Feretria
      - Byla v něm ukládána *spolia opima*.
  3. Za císařství chrámy zbožnělým císařům.
    - Divus Julius

Funkce a význam římských chrámů

- Vlastní náboženské funkce.
- Další funkce:
  - **Archivy**
    - *Aerarium; tabularium*; plebejský „archiv“ v chrámu bohyně Ceres atd.
  - **Pokladnic**
    - Chrám boha Saturna (*aerarium*).
- **Center komerční a společenské aktivity**
  - Především stavba pasáží (*portica*) a tržnic v jejich blízkosti.

Antický chrám – základní charakteristika

- Chrám (*aedes*) je **příbytek** boha nebo bohyně.
- **Není** místem, kde se shromažďují „věřící“.
- **Nebyl** volně přístupný; dovnitř mohl za normálních okolností pouze chrámový personál.
  - *Aedituus* (správce chrámu).

- Tomuto běsnění je alespoň vyhrazen určitý čas. Dá se snést, když lidé blázní jednou do roka. Když ale zajdete na Capitol, budete se stydět za to pošetilé veřejné představení, které si samo nicotné šílenství uložilo za povinnost. Jeden oznamuje Jupiterovi jména příchozích, druhý čas. Jeden jej omývá a druhý jej natírá olejem, ve skutečnosti však jen pohybuje rukou v prázdnu. Juno a Minerva mají k ruce ženy, které pečují o jejich účes...další jim přidrží zrcadlo. Někteří další zvou bohy na své soudy ke své obraně, jiní jim podávají své žaloby a zasvěcují je do svých pří. Dokonce velmi zběhlý mim, už ale starý a sešlý, měl ve zvyku denně na Capitolu hrát svá představení, jako kdyby se bohové dobrovolně chtěli dívat na to, na co už lidé nechtějí. [...] Ale i když tyto služby jsou prázdny a zbytečné, alespoň bohy nešpiní a nejsou jim pohanou. Existují však ženy, které vysedávají na Capitolu a myslí si, že je Jupiter miluje. A ani se nebojí hněvu Junony...

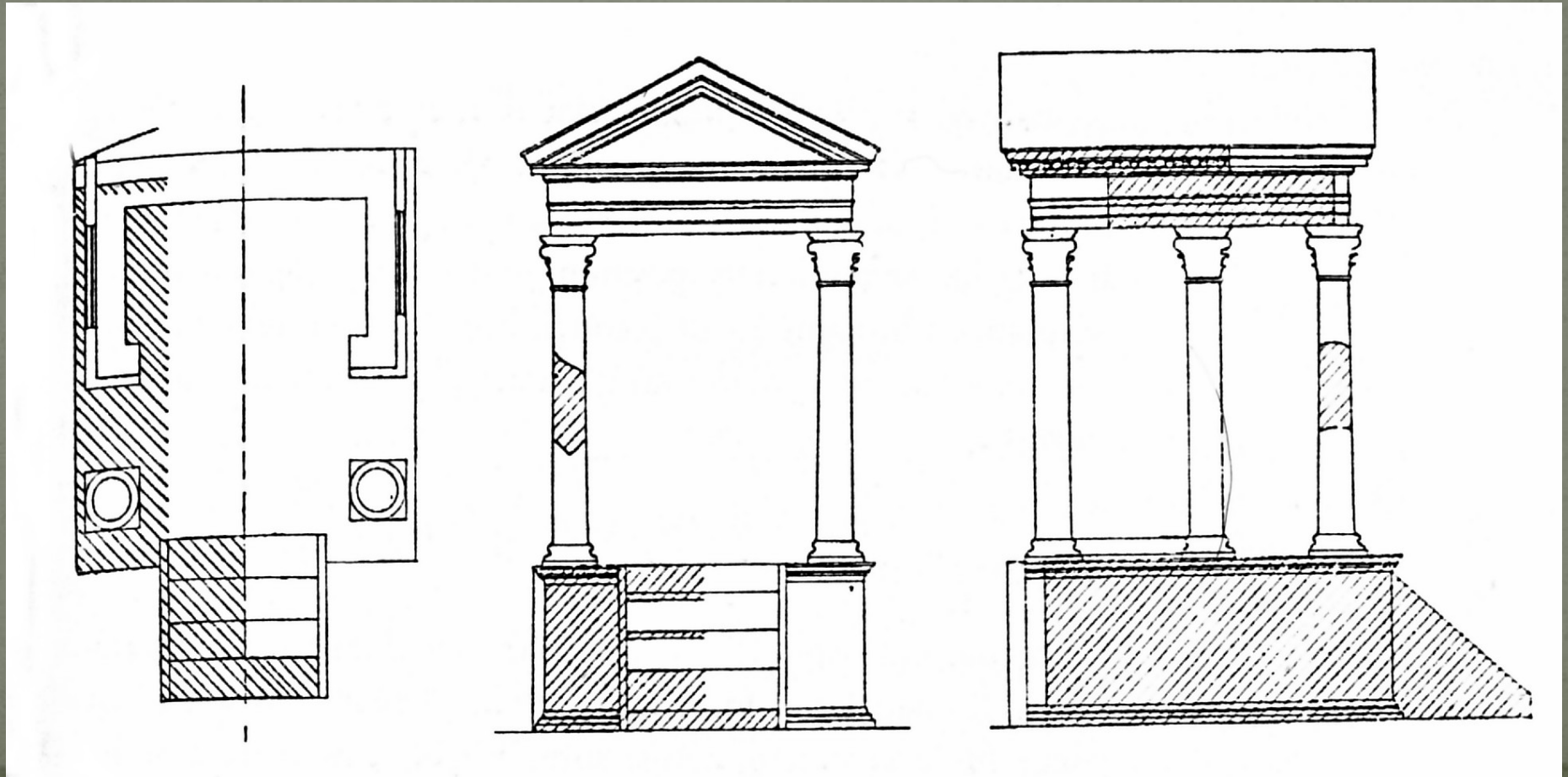
Seneca, *De superstitione*, frg. 35-36 (Haase) =
Augustinus, *De civitate dei* VI.10

český překlad: já

- Většina kultické aktivity se konala v prostoru chrámového okrsku (*templum*).
- Oltář před chrámem: nutná podmínka kultu.

Další typy sakrálních staveb

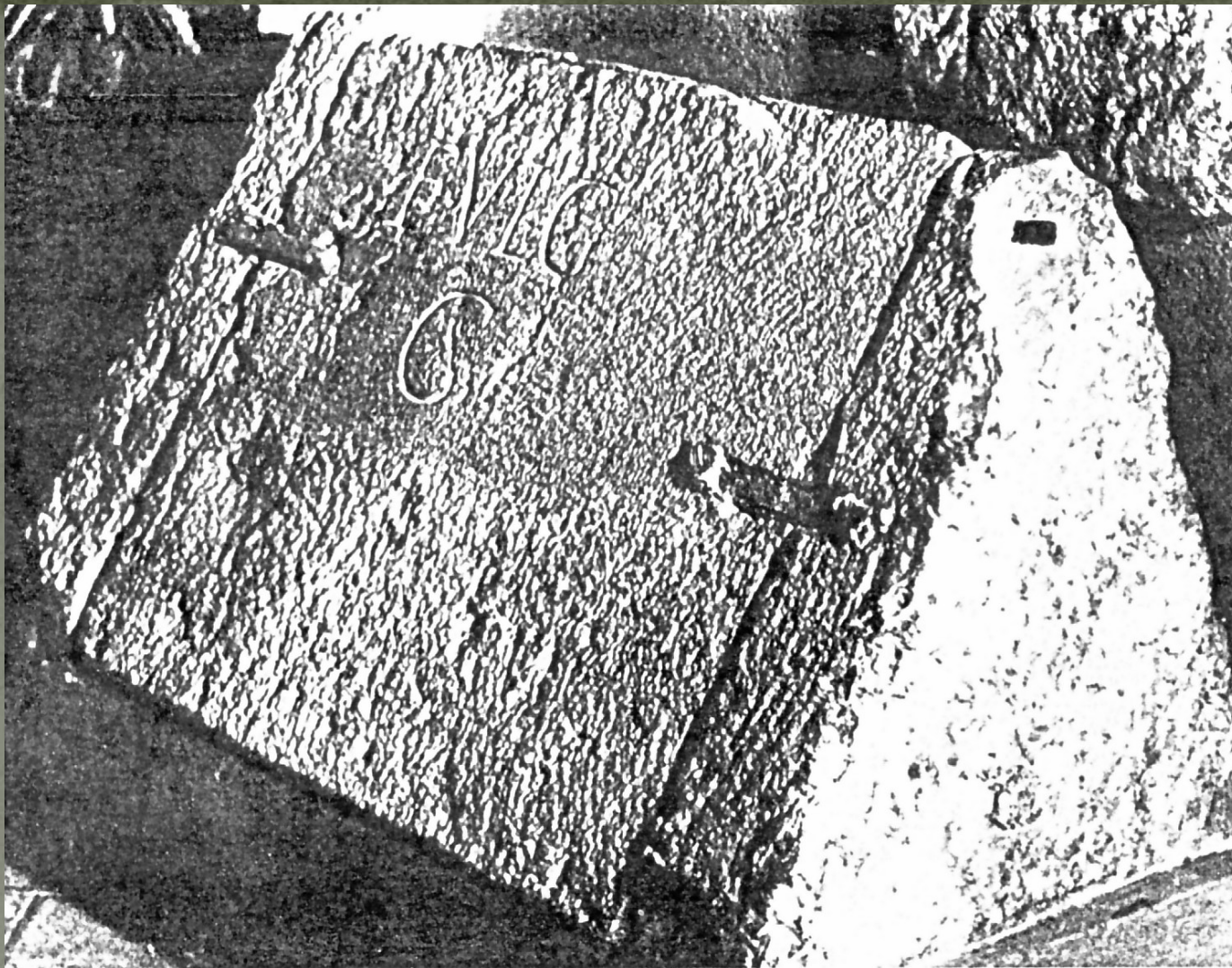
- **Compita** (*Lares Compitales*).
- Po Augustově nástupu k moci: *Lares Augustales*.

- Dalším typem lokálně vázaných svatyní byly *Argei* (*sacellae, sacraria Argeorum*).
- Počet: 27; rovnoměrně rozprostřené po celém území města Říma.
- *Argei* = slaměné figuríny připomínající lidské postavy.
- 15. května byly tyto figuríny Vestálkami za asistence praetora a dalších kněží házeny do Tiberu.

Další typy sakrálních míst

- Místa posvátná „přirozeně“.
  - **Prameny**
  - Posvátné háje (*nemora*; sg. *nemus*) nebo lesní mýtiny (*luci*; sg. *lucus*)
  - **Hluboká jezera**

- Za sakrální byla pokládána i místa, do kterých udeřil blesk.
- Na tomto místě byl často postaven *bidental*, jakýsi „domek“ s nápisem (někdy) FULGUR CONDITUM.